

2023 ий – Педагогын да наставникын идалыкышт

«Ачайлан кугу пöлек лиеш ыле»

«... Мылам кумдан палыме педагог Константин Ушинскийын шонымашыже эн чот лишыл. Тудо каласен: тунемше-влак шинчымашым туныктышо-наставникын ямде материалже почеш огыл, а шке гыч налаш тыршат гын, лектыш кугурак лиеш. Сандене педагогын тун задачиже – тунемме пашам чыла могырымат грамотнын организоватлаш». Тыге возен «Руш йылме да литератур уроклаште усталык моштымашым вияндымаш» инноваций теме дене паша опытшо дене палдарыме материалыштыже Россий Федерацийысе общий образованийын почётан пашаенже, Марий Элын сулло туныктышыжо, Морко посёлкысо 2-шо №-ан школышто руш йылмым да литературым туныктышо Эльза СЕМЁНОВА (снимкыште). Тенийысе республик кукшытан Августысо образовательный форумышто Марий Элым вуйлатыше тудым «Марий Эл Республикын калык туныктышыжо» чап лум дене палемден. Уста педагог дене лач тунамак мутым вашталташ йон лектын.

«Мыйын йочам-влак чылан туныктышо лийыт»

Морко район Изи Морко ялыште шочын-кушо ұдыр Нурүмбал кыдалаш школ деч вара Марий кугыжаныш университетын историй-филологий факультетшын руш филологий пöлкашкыже тунемаш пурен. Тидланже тунар öрман огыл, вет йоча годсо жапыштыже Изи Моркышто марла кутыренит гынат, пырля руш-шамыч иленит. А Нурүмбал кыдалаш школыштыжо гын тун шотышто рушла мутланыме, вет ұдыр татар йоча-шамыч дене пырля руш классыште шинчымашым поген. Чыла тидат, очыни, Марий кугыжаныш университетын руш филологий пöлкашкыже тунемаш пураш кумылым шочыктен. Но молан лач туныктышылан? Тидлан Эльза Артемьевна тыге каласыш:

– Ачай Артемий Петрович

посёлкыштак верланыше 2-шо №-ан школыш класс деч öрдыжсö паша дене организаторлан куснаш темленит.

огыл» занятийым эртараш поснак йöрата. Мутлан, тиде урок-спектакль, урок-концерт, урок-диспут, урок-путеше-

пиадылаште сай шинчымашым ончыктенит да кызытат тыгак. Мутлан, 2009-2012 ийлаште руш йылме да литератур дене район кукшытан уш-акыл танасымашыште вич сенгыше ден 20 призёржо лийыныт, республик кукшытаныште – ик призёр. 2012-2013 ийлаште дистанций йон дене эртыше всероссийский олимпиадыште Мария Филиппова руш йылме дене сенгышыш лектын, тудак да Анастасия Муравьёва литератур дене призёр лийыныт. Эльза Артемьевна тунемшыже-влак тыгак түрлö поэзий, сылнымут конкурслаште ойыртегалтыт. Пытартыш ийлам ончалаш гын, Софья Алексеева 2019-2020 тунемме идалыкыште литератур дене республик кукшытан конкурсышто сенгышыш лектын гын, 2020-2021 да 2021-2022 ийлаште тудо призёр лийын. Тыгак Дарья Яковлева ты предмет денак кок ий почела сенгышыш лектын.

«Тунемшын сенымашыже – туныктышын сенымашыже», – арам огыл ойлат. Кеч-могай туныктышылан тиде куан веле огыл, эше туныкташ кумыландыше шергакан тат.

Предметлам туныктымо деч посна Эльза Артемьевна эреак класс вуйлатышын сомылжым шуктен. Туныктымо пашаште икымше ошкылым

тоштерлашкышт огеш кошт ыле. Корнышкыжо лектыт пелашыже Родион Александрович дене пырля. Тымарте ынде нуно кушто гына лийын огытыл! Лев Толстойн, Александр Пушкинын, Михаил Лермонтовын, Михаил Шолоховын, Иван Тургеневын, Антон Чеховын да моло руш писатель ден поэт-шамычын илыме кундемшыкышт миен толыныт. А тений нуно Санкт-Петербургышто верланыше Пушкинский тоштерыште ончен коштыныт, ұмаште Пятигорскыш, Михаил Лермонтовын дуэль лийме верышке, миеныт.

– Мыланем нунын илыме кундемшыште лияш, коштмо корныштым шке шинчам дене ужаш онай. А пелашем, мөнгö пöртылмеке, произведенийыштым лудаш кумыланеш, – ойла уста туныктышо. – Йоча-влакат вучат веле. Кенез каныш деч вара, сентябрьыште, школыш толамат, нуно «Эльза Артемьевна, кушко миен толында? Ончыктыза, каласкалыза!» манит.

Туныктымо пашаште мо эн тун?

– Эн тун – туныктышо йоча-влакым йöратышаш. Тунам гына нуно тудымат йöраташ туналыт, – ойла Эльза Артемьевна.

Артемьевна тыге каласын.
– Ачай Артемий Петрович совхозышто бригадир лийын. Тудын вич ияш улмыш годым ача-аважым раскулачиватленыт, сандене умбакыже образованийым налын кертын огыл, вет «калык тушманын эргыже» лийын. Тудо мыланна эре ойлен: «Мыйын йочам-влак чылан туныктышо лийыт». Мо шарнем, тудо мемнан умбаке ик ганат кидым нӧлталын огыл, ик ганат шыдын пелештен огыл. Иктаж-могай амаллан корасырен гын, ваштарешыже шынден да туге шинчашкына ончалын – вигак умыленна: ме ала-мом йонылыш ыштенна, тӧрлаташ кӱлеш. Ме ешыште ныл икшыве улына: кум эрге да мый. Кумытынжо туныктышо улына: кок изам да мый – ачайын шонымашыже шукталтын.

Урок онай да пайдале лийже манын...

Марий кугыжаныш университет деч вара Эльза Артемьевна направлений почеш Морко кундемшыкак пӧртылын, кум ий Арын школышто пашам ыштен, варажым тынарак Моркысо 1-ше №-ан школышто йоратыме предметлажым туныктен. Умбакеже тудлан тиде

заторлан куснаш темленыт. Тыге ты тунемме верыште Эльза Артемьевна 1990 ий гыч тырша, а чылаже туныктымо пашаште – нылле ий.

– Тиде нылле ий мыланем моткочак вашке, шиждымын эртымыла чучеш. Йоча-влак дене вет эре тыге... – шыр-гыжале тудо.

Туге, шке пашатим йӧратен, уло чоным пыштен да лийжак манын ыштет гын, жап чынжымак кайык семынак чонешта. Урок онай да йоча-влак-лан пайдале лийже манын, Эльза Артемьевна тӧрлӧ йӧным кучылтеш, «стандартан

урок-диспут, урок-путешествий. Руш литератур дене тудлан произведений дене проблемный урокым эртараш келша. А руш йылме дене тунемшыже-влак, мутлан, «Предложений» элыш путешествийыш каят, «Предложенийым ыште», «Грамматический негыз», «Препинаний знак-влак» замкылаш пурат... Онай вет? Чынжымак, тыгай урокыш коштмо шуэш, у шинчымашат ушеш сайынак пентгыдемдалт кодеш.

Эльза Артемьевна тунемшыже-влак район, регион да Россий кӱкшытан олим-

пылжым шуктен. Туныктымо пашаште икымше ошкылым ыштымыж гычак тӱналаш гын, вич выпускым луктын.

Кажне кенезым – руш классик деке унала

Шке предметшым уло чон дене йӧрата манын, мый арам огыл пентгыдынак палемдышым. Тыге огыл гын, Эльза Артемьевна ынде лу ий утла кажне кенезканыш годым руш литературы классикше-влак-лан шотлалтше кумдан палыме писатель ден поэт-влакын

ойла Эльза Артемьевна. Онай, нылле ий ончыч руш йылмым да литературым туныкташ куштылгырак ыле але кызыт? Вашталтыш шижалтеш мо?

– Кызыт йоча-влакым телефон локтылеш. Мутлан, смым возымышт годым нуно нимогай правилым шотыш огыт нал, шуко йонылышым ыштат. Адакшым тушто шуко мом лудыт, сандене руш йылмышт локтылалтеш. Нелырак туныкташ. Йодышым пуэт, телефон гыч вашмутымат шоналтыде возен луктыт. А эше икмынар ий ончыч шонат, книгам кычалыт, книгагудыш куржталыт ыле, а ынде вашке тушко корныжымат мондат, очыни. Кунам йоча шке шона, тунам гына лектыш лиеш, – каласыш уста педагог.

«Тендам «Марий Эл Республикын калык туныктышыжо» чап лӱм дене палемденыт. Кумыл могай? Ачада ила гын, мом каласа ыле, шонеда?» йодышемлан Эльза Артемьевна вашештыш:

– Куан. Ачай... Тудын шонымашыже, ойлымыжо шукталтын. Мыйым саламлаш толшо изам-влакын икымше ойыштат тыгай ыле: «Ачай ила гын, тудлан тиде пеш кугу пӧлек лиеш ыле...»

Г. КОЖЕВНИКОВА
Авторын фотожо

КАЛЫК ТУНЫКТЫШЫЛАН КУМ ЙОДЫШ

1. Образований да науко министр лийыда гын, республикысе школ образований системыш эн ончычак могай вашталтышым пуртеда ыле?

– Ты шонымаш ынде шукталтеш – тений гыч чыла школ тунемме ик программаш куснен. Тидым моткочак вучымо. Уке гын тымарте йоча-влак «ме тиде программе дене тунемын огынал» маныныт. Ынде вучен шуктенна да шукертсек мондалтшым уэш пӧртылтена.

Мемнан жапыште пионер, комсомол организаций-шамыч лийыныт, а кызыт чыла тиде эркын дене уэш «ылы-

жеш». Йоча-влак орлята, Икымше-влак радамыш ушнат. Тидат сай, шонем. Адакшым паша воспитаний, волонтерство вянгыт. Меат вет илалше-влак-лан полшенна, озанлык-лаште паренгым погенна да моло пайдале сомылым шуктенна. Паша айдемым нигунам огеш локтыл. Йоча тудын деч лӱдшаш огыл.

2. Йоча огеш колышт, ваштареш ойла. Тыгай годым шкем кузе кучеда?

– Кунам нуно мутланаш тӱналыт, огыт колышт гын, мый урокышто шып лиям. Икмынар жап гыч нуно мыйым «А мо шып лийын?»

манын ончал-ончал колтат. Мыйже «Вучем, кунам ойлен пытареда» манам. Йоча-влак воштылыт, вара колышташ тӱналыт.

3. Урок годым йонылыш трук ойлен колтеда гын...

– Тыгай лиеш. Вара йоча-влак «Эльза Артемьевна, а Теже тидеч ончыч тыге каласышдас» маныт. «Ой, нелеш ида нал, пожалуйста», – вашештем. Тунемше-шамыч коклаште пӱсӧ уш-акылан, шонен моштышо-влак улыт. Нуно тӱткын колыштыт, чылажымат шарнен кодыт. Йонылыш лиймеке, мый эреак нелеш нал-лаш огыл манын йодам да шкем тӧрлатем.